

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1936

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α. Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 23 ἢ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 3^Α
ΑΘΗΝΑΙ

ούργησετε μιὰ τάξη ἀνθρώπων, πού αὐριο δὲ θὰ σκέπτονται παρὰ μονάχα τὴ σκηνή; "Ἐτσι, ἐνῶ ἡ σχολὴ πάει νὰ βγάλῃ φρούδια, θὰ βγάλῃ μάτια." Αὐτὸ θὰ ἦταν ὀρθό, ἂν ὅλοι ὅσοι μαθαίνουν πιάνο, βιολί, γίνωνται κι' ἐπαγγελματίες μουσικοί, ἐνῶ εἶναι γνωστὸ, ὅτι, μολογῶντι σὲ κάθε σπίτι ὑπάρχει ἓνα πιάνο ἢ ἓνα βιολί, ἐκεῖνοι πού τὰ παίζουν μπορεῖ νὰ εἶναι γιατροί, δικηγόροι, μηχανικοί, καθηγητὲς κι' ὅτι ἄλλο θέλετε, κι' ὄχι μουσικοί. Ἡ σχολὴ ἰδρύθηκε, καὶ ἡ πρώτη τῆς σκέψῃ ἦταν νὰ δημιουργήσῃ μιὰ ομάδα ἀπὸ παιδιά, πού θὰ μπορούσε νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ τὴν ἀναψυχὴ τῶν παιδιῶν εἴτε μεσὰ στὸ σχολεῖο εἴτε κι' ἔξω. Μὲ τὸν καιρὸ, ἡ σχολὴ πρόκοψε, καὶ σήμερα εἶναι ἓνας ἐκπολιτιστικὸς συντελεστὴς πού παίζει σημαντικό ρόλο ἀνάπτυξης καὶ μόρφωσης. Στὴ σχολὴ φοιτοῦν πάνω ἀπὸ ἑκατὸ παιδιά, πού μαθαίνουν κανονικὴ ὀμιλία, τὴ γλῶσσα, τὴ λογοτεχνία καὶ πολλὰ ἄλλα, πού θὰ τὰ βοηθήσουν αὐριο νὰ εἶναι καλοὶ παράγοντες στὴ θεατρικὴ τέχνη καθὼς καὶ στὶς διάφορες ἄλλες ἐκδηλώσεις τῆς τέχνης καὶ τῆς ζωῆς. Θ' ἀγαποῦν τὸ θέατρο σ' ὅποιο ἐπάγγελμα κι' ἂν βρεθοῦν, κι' ὡς γνωστες τῆς σκηνῆς, θὰ εἶναι ἀπαιτητικοί, κι' ἔτσι θὰ συντελοῦν χωρὶς νὰ θέλουν στὴ διαρκῆ πρόοδο τοῦ θεάτρου. Ἐξ ἄλλου ἡ σχολὴ ἔχει κι' ἄλλο ἓνα καλὸ: τραβᾷ αὐτὰ τὰ παιδιά πρὸς τὸ βιβλίο, πρὸς τὴν τέχνη, κι' ἔτσι τ' ἀπομακρύνει ἀπὸ ἄλλες ἀνώφελες ἢ κακὲς διασκεδάσεις.

ΑΡΓΗΣ ΚΟΡΑΚΑΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Πέτρου Σ. Σπανδωνίδη: «Εἰσαγωγή στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τραγωδία».

Εἶναι τὸ πρῶτο βιβλίο τοῦ κ. Πέτρου Σπανδωνίδη πού πέφτει στὰ χέρια μου. Εἶναι τὸ ἕκτο βιβλίο τοῦ συγγραφέως: τρεῖς μελέτες, μιὰ σειρά διηγημάτων κ' ἓνα δράμα ἀποτελοῦν τὴν προηγούμενη ἐργασία του, πού, καθὼς ξέρω, προκάλεσε τὴν εὐνοϊκὴ προσοχὴ τῶν εἰδικῶν. Ἡ ποικιλία αὐτῆ τῶν ἐκδηλώσεων, πρᾶγμα πολὺ συνειθισμένο στὴν ἐποχὴ μας, πού εἶναι, ὡστόσο, ἡ ἐποχὴ τῆς συστηματικῆς ειδικεύσεως, δείχνει, ἂν ὄχι τίποτ' ἄλλο, τὴν ἐσωτερικὴ ἀνησυχία, πού λίγο ὡς πολὺ μᾶς βασανίζει ὅλους μας, καὶ πού σοφίζεται ἓνα πλήθος τεχνάσματα κ' ἓνα πλήθος τρόπους, γιὰ νὰ ἐκδηλωθεῖ καὶ νὰ ξεσπάσει. Μὲ τὴν «Εἰσαγωγή στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τραγωδία» ἔρχεται κι' ὁ κ. Σπανδωνίδης νὰ προστεθεῖ στὸν κύκλο, πού ὀλοένα εὐρύνεται, τῶν σπουδαστῶν τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, πού θέλουν νὰ βλέπουν τὰ ζητήματά του, τὰ πρόσωπα καὶ τὰ κείμενά του, ἀπὸ ψηλότερη σκοπιὰ καὶ μὲ πιὸ φωτισμένη γνώση. Ἐν' ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ καιροῦ μας καὶ τοῦ τόπου μας εἶναι καὶ ἡ ἀναβίωση τοῦ θερμοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ ὅ,τι ἄμεσα ἢ ἔμμεσα σχετίζεται μὲ τὴν ἀρχαία γραμματεία. Οἱ πυκνὲς μεταφράσεις τῶν ἀρχαίων τραγωδιῶν, οἱ ἐκδόσεις τῶν πεζογράφων ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία, οἱ μεταφράσεις τῶν

ἀρχαίων λυρικῶν, κ' οἱ γενικότερες ἐργασίες πάνω στὰ μεγάλα θέματα καὶ τὰ μεγάλα πρόσωπα τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας, ἂν δὲν κάνουν πάντα καλὸ (γιατὶ πολλὲς φορὲς γίνονται χωρὶς τ' ἀπαιτούμενα ἐφόδια, χωρὶς σύστημα καὶ χωρὶς διάθεση), δημιουργοῦν τὴν ἀτμόσφαιρα πού χρειάζεται γιὰ νὰ ξαναθίσει μιὰ μεσοτέρη καὶ ἐσωτερικότερη κατανόηση τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ὁ κ. Σπανδωνίδης μὲ τὸ βιβλίο του ἔρχεται νὰ ἐξετάσει τὴν καταγωγὴ, τὴν ἐξέλιξη, τὰ θανατώσια φαινόμενα καὶ τὴν ἐσωτερικὴ σύσταση τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴ σπουδὴ τῆς μορφῆς τοῦ ἀρχαίου θεοῦ Διονύσου καὶ τῆς σημασίας τῆς λατρείας του, γιὰ νὰ καταλήξῃ στὴν ἀνίχνευση τῶν στοιχείων πού συγκροτοῦν τὴν ἔννοια τοῦ τραγικοῦ καὶ τῶν ἐπιδράσεων πού πηγάζουν ἀπὸ τὴν τραγωδία. Πλούσια βιβλιογραφία, περιορισμένη ὡστόσο στὶς σημαντικότερες κ' εὐρύτερες μορφές τοῦ θεματός του, συμπληρώνει τὴν ἐρευνά του. Ὁ ἀναγνώστης δὲ δυσκολεύεται νὰ καταλάβει, πῶς στὶς 137 ὅλες-ὅλες σελίδες τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Σπανδωνίδη, δὲν ἐξαντλοῦνται τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα ζητήματα πού προκύπτουν ἀπὸ τὴ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τραγωδίας. Μὰ τὸ βιβλίο τοῦτο εἶν' ἓνα βιβλίο συμπερασμάτων καὶ πληροφοριῶν, ὅπου ὑπάρχουν ἀπανθισμένα πολλὰ ἀπὸ τὰ σημαντικότερα μέρη τῶν δικῶν μας καὶ τῶν ξένων βοηθημάτων, κι' ὅπου τὸ στοιχεῖο τῆς προσωπικῆς ἐρευνας εἶναι λιγοστὸ. Ὅ,τι κυριώτατα ἀποτελεῖ τὴν πραγματικὴ ἀξία τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Σπανδωνίδη, εἶναι ὁ τρόπος πού μεταχειρίζεται, γιὰ νὰ δώσει καὶ στὸν περισσότερο ἀπληροφόρητο ἀναγνώστη ὅ,τι θὰ τοῦ ἐπιτρέψει, ἂν ἔχει καὶ τὴν ἐμφυτὴ ἱκανότητα καὶ τὴν ἀντιστοιχὴ δεκτικότητα, νὰ ἐννοήσει καὶ νὰ αἰσθανθεῖ τὸ εὐρύτερο καὶ τὸ βαθύτερο νόημα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψη τούτη, ἡ «Εἰσαγωγή στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τραγωδία» δὲν ἔχει αὐστηρὰ ἐπιστημονικὸ χαρακτήρα· εἶν' ἓνα βιβλίο ἐκλαϊκευτικὸ, μὰ στέρρα ἀρμοσμένο καὶ γραμμένο μὲ μεθοδικότητα. Σὲ τέτοιου εἶδους βιβλία ἢ ἐργασία τῆς κριτικῆς εἶναι πολὺ εὐκόλη, ἅμα ἔχει τὴ διάθεση, εἴτε ἀπὸ δοκησιοσοφία εἴτε ἀπὸ δίψα ἐριστικῆς διαλεκτικῆς, νὰ προτείνει συμπληρώσεις. Ἄρχει ν' ἀναφέρω γιὰ παράδειγμα τὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ πρώτου μέρους, πού εἶναι ἀφιερωμένο στὴν ἐξήγηση τῆς προσωπικότητος τοῦ Διονύσου· ποιὸς ἀναγνώστης δὲ θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ μὴν εἶχε τὸ κεφάλαιο τοῦτο τὸ χαρακτήρα μιᾶς βιαστικῆς διαδρομῆς, καὶ νὰ εἶταν πλουτισμένο μὲ περισσότερες πληροφορίες, πού νὰ ἐπιτρέπουν λεπτομερέστερη παρακολούθηση τῶν μετασχηματισμῶν τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, ἔπειτ' ἀπὸ τὸ πλήθος τοῦ παραδομένου ὕλικου καὶ τὴν ἀφθονία τῶν νεωτέρων ἐργασιῶν, ἅμα λογαριάσουμε κιόλας τὴν τεράστια σημασία τῆς λατρείας του στὴ δημιουργία τοῦ ἀρχαίου δράματος; Ἡ ἀνάλυση τοῦ ἔργου τῶν τριῶν τραγικῶν ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, πού δὲν ἔχει βέβαια ἄλλο σκοπὸ ἀπὸ τὴν ἐμπράγματι διαπίστωση τῆς ἐξελίξεως τῆς τραγωδίας, θὰ μπορούσε νὰ

εἶταν πληρέστερη. Βρίσκω ακόμα ὀλωσδιόλου ἀδικαιολόγητο τὸν ἀποκλεισμό τοῦ Ἀριστοφάνη ἀπὸ μιᾶ τέτοια ἔρευνα. Ἡ κωμῶδια, ἄλλη μορφή τῆς τραγωδίας κι' ἐξ ἴσου ὑψηλή, προσφέρει τὸ μέτρο πολλῶν συγκρίσεων κι' ἐπιτρέπει πολλές φορές μὲ τὴ μέθοδο «τῆς εἰς ἄσπον ἀπαγωγῆς» τὴν κατανόηση πολλῶν δυσκολονόητων ἀτόπων. Δὲν ξέρω ἂν ὁ κ. Σπανδωνίδης περιορίζει τὴν ἔννοια τοῦ τραγικοῦ στὴ μιὰ μονάχα μορφή τοῦ ἀρχαίου δράματος. Μὰ νομίζω πὼς δὲ θὰ βρισκόταν ἐξω ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῆς προσκαθρίας τοῦ ἡ σπουδῆ τῶν τραγικῶν τύπων πὺ δίνει ἡ κωμῶδιον κι' ἡ ἀναζήτησι τῶν λόγων πὺ δὲν ἐπέτρεψαν στὴν ἀρχαία ἑλληνική κωμῶδια νὰ δώσει τέτοιους τύπους ἀντάξιους τῶν μεγάλων τραγικῶν ἡρώων. Φτωχὸ ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ κεφάλαιο πὺ πραγματεύεται τὴν ἐπίδραση τῆς τραγωδίας. Ἡ ἀνάλυση τοῦ κ. Σπανδωνίδη ἀναφέρεται μονάχα στὴν ἀντίδραση καθε λογῆς πὺ προκαλεῖ ἡ τραγωδία στὸ θεατὴ. Μὰ λείπει ἡ ἀνερεύνησι τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως αὐτῆς τῆς ἐπίδρασεως, ὄχι μονάχα διὰ μέσου τῶν διαδοχικῶν φανερωμάτων τῆς μεταγενέστερης τέχνης, μὰ καὶ διὰ μέσου τῶν διαδοχικῶν ἀλλοιώσεων καὶ μεταλλαγῶν τῆς δεκτικότητος καὶ τῆς συναισθηματικῆς διαμορφώσεως τοῦ θεατοῦ. Ὁ κ. Σπανδωνίδης στὸ κεφάλαιό του τοῦτο παίρνει τὴν ἀρχαία τραγωδία στὴν «ἀποτελεσμένη» μορφή τῆς καὶ φαντάζεται τὸ θεατὴ σὰ μιὰ πάγια, ἀμετακίνητη καὶ ἀναλλοίωτη προσωπικότητα, πολὺπλευρὴ βέβαια. Ἄλλὰ ἐλάχιστα κινούμενη μέσα στὸ χρόνον ἐνῶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ὑφίσταται μιὰ διαφοροποίησι τῶν ἀπηχῆσεων καὶ τῶν ἐπιδράσεων τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, πὺ ὅσο καὶ νὰ μὴν ἀναφέρεται ἄμεσα στὴν οὐσία τῆς, στὸν κεντρικὸ τῆς πυρῆνα, δὲν παύει ἀπὸ τὸ νὰ γεννᾷ ἓνα πλήθος προβλήματα.

Ὅλα τοῦτα, χωρὶς νὰ μικραίνουν τὴν ἀξία τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Σπανδωνίδη, νομίζω πὼς δίνουν μιὰ ἰδέα τοῦ περιεχομένου του στὸν ἐνδεχόμενο ἀναγνώστη. Ἡ «Ἐισαγωγή στὴν ἀρχαία ἑλληνική τραγωδία» εἶναι μιὰ χρῆσιμη στοιχειολογία, γραμμένη προσεχτικά, χωρὶς ἀνακρίβειες, σύντομα, καὶ κάπου-κάπου ἀξιοματικά. Ὁ σκοπὸς τῆς δὲν εἶναι νὰ ξεδιπλώσει σ' ὅλη τὴν ἔκτασή τους τὰ προβλήματα, νὰ καταγράψει καὶ νὰ κοσκινίσει τὰ ἐπιχειρήματα, νὰ μελετήσει ακόμα ἐξελικτικά τὴ «φιλολογία» τοῦ θέματος. Στὸ σημεῖο τοῦτο θὰ μπορούσε νὰ μοῦ ἀντιπαρατηρηθεῖ, πὼς μιὰ «Ἐισαγωγή» δὲ μπορεί παρὰ νὰ ἔχει περιορισμένη ἔκταση καὶ νὰ μὴν ἐξαντλεῖ τὰ ζητήματά τῆς. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ εἶναι μονάχα ἀπὸ μιὰ πλευρὰ ὀρθή. Γιατί, ἀντίθετα, μιὰ «Ἐισαγωγή» μπορεί καὶ πρέπει νὰ δίνει μὲ κάθε εὐρύτητα στὸν ἀναγνώστη ὅλα τὰ στοιχεῖα πὺ θὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ κινήθει ἐλεύθερα σ' ἓναν κύκλο γνωστικῶν ἢ συναισθηματικῶν ἀναζητήσεων. Πρόχειρο παράδειγμα εἶναι ἡ κλασικὴ «Ἐισαγωγή εἰς τὴν φιλοσοφίαν» τοῦ καθηγητοῦ κ. Βορέα, ἢ «Ἐισαγωγή στὴ φιλοσοφία» τοῦ καθηγητοῦ κ. Θεοδορίδου, ἢ «Ἐισαγωγή εἰς τὴν ψυχολογίαν» τοῦ Vil-

la, ἀπὸ χρόνια μεταφρασμένη στὴ γλῶσσα μας.

Προσθέτω ακόμα, πὼς ἡ δημοτικὴ τοῦ κ. Σπανδωνίδη δὲν εἶναι στὸ βάθος τῆς παρὰ μιὰ ἀπλουστευμένη καθαρεύουσα. Νομίζω πὼς ὁ συγγραφεὺς δὲν ἔχει ἀκόμη κατακτήσει τὸ γνήσιο δημοτικὸ ὕφος, πὺ μ' ὄλο τὸ δικαίωμά του νὰ δανεῖζεται ὅ,τι θέλει ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα, δὲν προδίδει τὴ ζωντανὴ γλωσσικὴ αἰσθησή μας.
Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀνθοῦλας Σταθοπούλου - Βαφοπούλου : « Ἔργα (Ποιήματα-Διηγήματα-Δράματα) ».

Ἐνα χρόνο περίπου ἕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατό τῆς, ἐκδίδονται, στοιχικώτατα φροντισμένα ἀπὸ τὸν κ. Βαφοπούλου καὶ μὲ δαπάνες τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης, σ' ἓναν τόμο καλαίσθητο καὶ ἐπιβλητικό, τὰ ἔργα τῆς τόσο πρόωρα πεθαμένης ποιήτριας Ἀνθοῦλας Σταθοπούλου - Βαφοπούλου. Ὁ τόμος εἶναι ἀληθινὰ πλήρης : ἓνας πρόλογος τοῦ κ. Ξενοπούλου, ὠραῖος, γεμάτος συγκίνηση, ὅπου ὁ ἀγαπητὸς συγγραφεὺς, ἱστορώντας τὴ γνωριμία του μὲ τὴν ποιήτρια, μᾶς δίνει ἓνα ὀλοζώντανό τῆς πορτραῖτο, ἓνα ποῖημα τῆς Μυρτιώτισσας, τρυφερό, πονεμένο, ὁκτὴ ἐπιγραμματικοὶ ὠραιότατοι στίχοι τοῦ κ. Βαφοπούλου, ἀντὸς τῆς ποιήτριας, ἕστερα τὸ ἔργο τῆς Ἀνθοῦλας, ποιήματα, πέντε διηγήματα, ἓνα τρίπρακτο δράμα κι' ἓνα μονόπρακτο, — τέλος, μερικὲς γνώμες καὶ κρίσεις γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τῆς ποιήτριας, θεσσαλονικίων τὸ περισσότερο λογίων καὶ μερικῶν Ἀθηναίων, τῆς Μυρτιώτισσας, τοῦ Τέλλου Ἄγρα, τοῦ ὑποφαινομένου. Στὶς κρίσεις αὐτὲς ξεχωρίζω ἓνα πολὺ πιτυχημένο πορτραῖτάκι τοῦ Πέτρου Φωτεινοῦ κι' ἓνα ἀρθρο βαθύ, στοχαστικὸ τοῦ κ. Ἰπτόλυτου Γκοφστεττερ.

Δὲν θὰ ἦταν, ἴσως, ἀπαραίτητο νὰ πληροφορηθοῦμε ἀπὸ ἄλλους ὅτι ἡ Ἀνθοῦλα Βαφοπούλου ἦταν ἓνα ἀληθινὰ ποιητικὸ πλάσμα. Μᾶς τὸ δείχνει τὸ ἔργο τῆς. Μολονότι τόσο πρόωρα κομμένο, μόλις ἀρχινισμένο, θάλεγε κανεὶς, μολονότι σχέδιο μᾶλλον, σκιτσάρισμα βιαστικὸ γιὰ μελλούμενο ἔργο παρὰ ἔργο συντελεσμένο, ὥστόσο φανερώνει παντοῦ, εἴτε ποῖημα εἶναι, εἴτε πεζό, μιὰ λεπτή, ζωνρή, θερμὴ εὐαισθησία, ἀλλοῦ τολμηρότερα, ἀλλοῦ λιγώτερο προσωπικά, ἀλλοῦ προσωπικώτερα ἐκδηλωμένη, καὶ πὺ αἰσθάνεσαι ὅτι ἂν μέστωνε, θὰ ἔδινε ἀληθινὰ ὠραίους καρπούς. Τὴν εὐαισθησία αὐτὴ δὲν εἶχε τὸν καιρὸ νὰ τὴ θρέψῃ, νὰ τὴν καλλιεργήσῃ, νὰ τὴ μετώσῃ ἡ Ἀνθοῦλα, καὶ προπάντων νὰ τῆς δώσῃ μιὰ μορφὴ καλλιτεχνικὴ πὺ θάχε πέρα ὡς πέρα τὴ σφραγίδα τῆς προσωπικότητάς τῆς. Μὰ κι' ἔτσι ὁμως, τί σκιρτήματα, τί φτερουγίσματα, τί χαρὲς καὶ τί πόνους, τί ἱστορία ψυχῆς, λιγώζων, μαρτυρικὴ, πὺ μαντεύουμε σὲ ὅ,τι ἔγραψε!

Ἐδῶ καὶ τέσσερα χρόνια, ὅταν κυκλοφόρησαν τὰ πρῶτα ποιήματα τῆς Ἀνθοῦλας Βαφοπούλου, οἱ «Νύχτες Ἀγρύπνιας», ἔγραφα : «Ἡ ποίηση τῆς Ἀνθοῦλας Σταθοπούλου θυμίζει τὴν ποίηση μιᾶς ἄλλης ἑλληνίδας ποιήτριας, τῆς